

MUSIQA TA'LIMI ORQALI ESTETIK QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Ergashev Po'lat Begmatovich

Samarqand davlat pedagogika instituti

Yoshlar ittifoqi boshlang'ich tashkiloti yetakchisi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 25.10.2025

Revised: 26.10.2025

Accepted: 27.10.2025

KALIT SO'ZLAR:

*musiqa ta'limi,
estetik qadriyatlar,
estetik tarbiya, ijodiy
tafakkur, ma'naviyat,
milliy musiqa,
pedagogik yondashuv.*

Mazkur maqolada musiqa ta'limining shaxsda estetik qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni, vazifalari va pedagogik asoslari tahlil qilingan. Estetik tarbiya insonni go'zallikni idrok etish, qadrlash va uni hayotda namoyon etish qobiliyatiga ega bo'lishga yo'naltiradi. Musiqa san'ati o'quvchilarning ma'naviy dunyosini boyitish, his-tuyg'ularini uyg'otish, axloqiy fazilatlarini mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Maqolada musiqa ta'limining estetik didni rivojlantirish, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ijodiy fikrlash va badiiy tafakkurni shakllantirishdagi pedagogik ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, milliy musiqa merosi va zamonaviy pedagogik yondashuvlar uyg'unligida estetik qadriyatlarni shakllantirish metodlari ko'rsatib o'tiladi.

Kirish

Bugungi ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri — barkamol, ma'naviy yetuk va estetik didga ega shaxsni tarbiyalashdir. Inson shaxsini shakllantirishda nafaqat ilmiy bilim, balki estetik qadriyatlarni anglash, go'zallikni his etish va uni hayotda namoyon etish qobiliyati ham muhim o'rin tutadi. Shu bois, zamonaviy ta'limda estetik tarbiya alohida e'tibor talab etadigan yo'nalishlardan biridir. Musiqa insonning ruhiy dunyosiga eng kuchli ta'sir ko'rsatuvchi san'at turi bo'lib, u orqali inson his qiladi, o'ylaydi va o'z ichki

kechinmalarini ifodalay oladi. Musiqa ta'limi estetik qadriyatlarni shakllantirish jarayonida o'quvchining his-tuyg'ularini uyg'otadi, ma'naviy olamini boyitadi va go'zallikka intilishni kuchaytiradi. Shu jihatdan, musiqa darslari o'quvchilarda estetik didni rivojlantirish, ijodkorlikni qo'llab-quvvatlash va badiiy tafakkurni kengaytirishning muhim vositasiga aylanadi.

Musiqa ta'limi shuningdek, milliy qadriyatlarni singdirish va umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalashda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. O'zbek xalq musiqasi, maqom san'ati, xalq qo'shiqlari o'quvchilarda vatanparvarlik, mehr-oqibat va insonparvarlik tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jahon musiqasi namunalarini o'rganish orqali o'quvchilar madaniyatlararo muloqot, bag'rikenglik va estetik tafovutlarni qadrlashni o'rganadilar.

Estetik qadriyat tushunchasi va uning ta'limdagi o'rni

Estetik qadriyatlar — bu inson tomonidan go'zallikni idrok etish, baholash va hayotda unga intilish orqali shakllanadigan ma'naviy-ruhiy mezonlardir. “Estetika” so'zi qadimgi yunoncha “aisthetikos” — ya'ni “his qilish, sezish qobiliyati” ma'nosini anglatadi. Shu bois estetik qadriyat insonning faqat tashqi ko'rinishga emas, balki hayot mazmuniga, san'at, tabiat, insoniy munosabatlar va axloqdagi go'zallikka bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Estetik qadriyatlar shaxs tafakkurida ichki uyg'unlik, go'zallikka intilish, nafosatni qadrlash kabi tuyg'ularni shakllantiradi. Ular insonni faqat bilimli emas, balki hissiy-madaniy jihatdan yetuk bo'lishga undaydi.

Ta'lim jarayonida estetik qadriyatlar o'quvchi shaxsini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Chunki ta'lim nafaqat bilim berish, balki shaxsda go'zallikka, ezgulikka va adolatga bo'lgan ichki ehtiyojni uyg'otish vositasi hamdir. Estetik tarbiya jarayonida o'quvchi dunyoni nafaqat aqliy, balki hissiy idrok orqali anglaydi. Shu bois estetik qadriyatlarni shakllantirish — bu o'quvchining ichki olamini uyg'otish, unda badiiy tafakkur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish jarayonidir. Estetik qadriyatlar yordamida shaxs o'zini, boshqalarni va atrof-muhitni go'zallik mezonlari asosida baholay boshlaydi, bu esa ijtimoiy-axloqiy mas'uliyatni ham kuchaytiradi.

Zamonaviy pedagogika estetik qadriyatlarni ta'lim mazmunining ajralmas qismi sifatida ko'radi. Ayniqsa, musiqa ta'limida estetik qadriyatlar markaziy o'rin tutadi, chunki musiqaning o'zi his-tuyg'u, ohang va go'zallik uyg'unligiga asoslanadi. Musiqa darslarida o'quvchi tovushlarning go'zalligini tinglash orqali nafislikni his qiladi, kuy mazmunini tahlil qilish orqali hayotiy g'oyalarni anglaydi. Shu tarzda o'quvchida nafaqat musiqiy did,

balki umumiy estetik tafakkur ham rivojlanadi. O'qituvchi esa bu jarayonda yo'naltiruvchi va hissiy uyg'otuvchi rolini bajaradi — u o'quvchini san'atni anglash orqali hayot go'zalligini his qilishga o'rgatadi.

Estetik qadriyatlar ta'limda ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi: birinchisi — san'at asarlari orqali estetik idrokni shakllantirish, ikkinchisi esa — o'quvchilarning ijodiy faoliyati orqali estetik ifoda ko'nikmalarini rivojlantirish. Musiqa ta'limida bu ikki jarayon bir-birini to'ldiradi: o'quvchi bir tomondan musiqiy asarlarni tinglab ularning go'zalligini his qiladi, ikkinchi tomondan esa kuylash, ritmni his etish yoki asbob chalish orqali o'z hissiyotini ifodalaydi. Natijada estetik qadriyatlar o'quvchi ongida nazariy tushuncha emas, balki hayotiy his sifatida mustahkamlanadi.

Musiqa ta'limining estetik tarbiyadagi pedagogik vazifalari

Musiqa ta'limi estetik tarbiyaning eng muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u shaxsda go'zallikni his etish, badiiy fikrlash, axloqiy qadriyatlarni anglash va ijodiy faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Pedagogik nuqtayi nazardan, musiqa darsi o'quvchini nafaqat bilim bilan qurollantiradi, balki uning ichki ruhiy olamini uyg'otadi, hissiy tajribasini boyitadi va ijobiy emotsional muhit yaratadi. Shu bois musiqa ta'limining asosiy vazifasi — o'quvchilarda go'zallikni idrok etish va estetik qadriyatlarni shakllantirish jarayonini maqsadli tashkil etishdir.⁸²

Birinchi pedagogik vazifa — estetik didni shakllantirishdir. O'quvchilar turli musiqiy asarlarni tinglash, ularni tahlil qilish orqali tovush, ohang, ritm va g'oyaning go'zalligini anglay boshlaydilar. Bu jarayon orqali o'quvchining his-tuyg'ulari, emotsional idroki va musiqiy didi rivojlanadi. O'qituvchi bu bosqichda o'quvchini faqat tinglovchiga emas, balki faol ishtirokchiga aylantirishi lozim. Estetik didni shakllantirish shaxsni hayotdagi go'zallikni ko'ra olish, his qilish va undan zavq olishga o'rgatadi.

Ikkinchi vazifa — ma'naviy va axloqiy qadriyatlarni singdirishdir. Musiqa o'z mazmuni va ohangi orqali inson qalbida mehr, sadoqat, vatanparvarlik, tinchlik, sabr-toqat kabi fazilatlarni shakllantiradi. Masalan, xalq qo'shiqlari, maqomlar yoki zamonaviy vatanparvarlik kuylari o'quvchilarda milliy iftixor, tarixiy xotira va insonparvarlik tuyg'ularini uyg'otadi. Shu jihatdan musiqa ta'limi — bu axloqiy tarbiyaning hissiy

1. ⁸² Sharipova D. Estetik tarbiyaning nazariy asoslari. — Toshkent, 2021.

shaklidir. O'qituvchi o'quvchini musiqiy asarlarning mazmunini his etishga, undagi axloqiy g'oyalarni anglashga va ulardan hayotiy xulosa chiqarishga yo'naltiradi.

Uchinchi vazifa — ijodiy tafakkur va badiiy ifoda ko'nikmalarini rivojlantirishdir. Musiqa darslarida kuylash, ritmik harakatlar, asbob chalish yoki improvizatsiya qilish o'quvchilarning ijodiy faoliyatini faollashtiradi. Bu jarayon shaxsni mustaqil fikrlashga, o'z g'oyasini badiiy shaklda ifodalashga o'rgatadi. Ayniqsa, o'quvchilarning o'z musiqiy kompozitsiyalarini yaratish yoki o'z fikrini musiqa orqali ifodalashga rag'batlantirish — estetik tarbiyaning samaradorligini oshiradi.

To'rtinchi vazifa — jamoaviy musiqiy faoliyat orqali ijtimoiy va kommunikativ madaniyatni shakllantirishdir. Ansambl, xor, orkestr mashg'ulotlarida o'quvchilar bir-birini tinglash, hurmat qilish, hamjihatlikda ishlashni o'rganadilar. Bunday mashg'ulotlar orqali ular musiqaning ijtimoiy tabiatini, jamoada uyg'unlik va bir-birini tushunish go'zalligini his etadilar. Bu esa estetik tarbiyaning ijtimoiy-ma'naviy mazmunini boyitadi.

Musiqa ta'limida estetik qadriyatlarni shakllantirishning samarali metodlari

Musiqa ta'limi jarayonida estetik qadriyatlarni samarali shakllantirish o'qituvchining metodik yondashuviga bevosita bog'liqdir. Chunki musiqani o'rgatish — bu nafaqat tovushlar ketma-ketligini o'rgatish, balki o'quvchining qalbida go'zallikni his etish, musiqiy mazmunni anglash va uni hayotiy qadriyatlarga bog'lash jarayonidir. Shu sababli musiqa ta'limida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki estetik tarbiya jarayonini boshqaruvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi.⁸³

Birinchi samarali metod — reflektiv tinglash va his-tuyg'ular tahlili metodidir. Bu usulda o'quvchi musiqiy asarni tinglabgina qolmay, unda ifodalangan tuyg'ular, ohang, ritm va g'oyaning ma'naviy mazmunini tahlil qiladi. O'qituvchi asar tinglatgach, "Bu kuy sizda qanday hissiyot uyg'otdi?", "Asar qanday hayotiy fikrni ifodalayapti?" kabi savollar orqali o'quvchilarni mustaqil fikrlashga yo'naltiradi. Natijada o'quvchi musiqa orqali estetik tajriba orttiradi va go'zallikka nisbatan ongli munosabat shakllantiradi.

Ikkinchi samarali metod — badiiy tahlil va interpretatsiya metodidir. Bu yondashuvda o'quvchi musiqiy asarning ohangini, tembrini, garmoniyasini, matn mazmunini, ifoda vositalarini tahlil qiladi. Bunda o'quvchilar musiqaning badiiy mohiyatini anglash orqali

2. ⁸³ Tursunova M. Milliy musiqa madaniyati va yoshlar estetik dunyoqarashi. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.

undagi estetik qadriyatlarni topadilar. Masalan, xalq kuylaridagi samimiylilik, maqomdagi ruhiy sokinlik, zamonaviy asarlardagi yangilik ruhi o'quvchilarga hayotiy qadriyatlar haqida o'ylash imkonini beradi.

Uchinchi metod — ijodiy ifoda va faol ishtirok metodidir. O'quvchilar kuylash, cholg'u asboblari chalish, improvizatsiya yoki sahna chiqishlari orqali o'z his-tuyg'ularini musiqiy shaklda ifodalaydilar. Bunday jarayon shaxsda nafaqat estetik hisni, balki o'ziga ishonch, ijodiy tashabbus va jamoaviy madaniyatni ham shakllantiradi. Ayniqsa, musiqiy improvizatsiya (ya'ni o'z ohangini yaratish) o'quvchilarda badiiy fikrlashni mustaqil rivojlantirish uchun juda samarali hisoblanadi.

To'rtinchi metod — integratsion yondashuv, ya'ni musiqa fanini boshqa fanlar bilan bog'lab o'qitishdir. Musiqa darslarini adabiyot, tasviriy san'at, tarix yoki hatto biologiya fanlari bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarga musiqiy asarlarning mazmunini kengroq tushunish imkonini beradi. Masalan, tarixiy qo'shiqlarni o'rganish orqali o'quvchilar ma'lum davrning madaniy qadriyatlarini, xalq ruhiyatini chuqurroq his qiladilar. Shuningdek, adabiy asarlar bilan musiqani bog'lash estetik idrokni yanada boyitadi.

Beshinchi metod — musiqiy muloqot va sahnalashtirish metodidir. O'quvchilar musiqiy hikoya, sahna ko'rinishlari yoki mini-konsertlar tashkil etish orqali musiqaning hayotiy mazmunini ifodalashni o'rganadilar. Bu metod o'quvchilarda ijodkorlikni, nutq madaniyatini, emotsional ifodani va badiiy tafakkurni rivojlantiradi.

Zamonaviy musiqa ta'limida, shuningdek, axborot texnologiyalaridan foydalanish — masalan, PhET simulyatsiyalari, raqamli cholg'u dasturlari (GarageBand, Soundtrap), onlayn tinglash platformalari (YouTube, Spotify) yordamida interfaol mashg'ulotlar tashkil etish ham estetik qadriyatlarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Bu metodlar o'quvchilarni musiqani faqat tinglovchi emas, balki yaratuvchi sifatida his qilishga undaydi.

Milliy musiqa orqali estetik qadriyatlarni shakllantirish

Milliy musiqa har bir xalqning madaniy merosi, tarixiy xotirasi va ma'naviy qadriyatlarining ifodasidir. O'zbek milliy musiqasi — xalqimizning ko'p asrlik tajribasi, urf-odatlar, ruhiy dunyosi va hayot falsafasining badiiy ko'rinishi sifatida estetik tarbiyada beqiyos o'rin tutadi. Shu bois musiqa ta'limida milliy kuy-qo'shiqlar, maqomlar, xalq bastakorlarining ijodi orqali o'quvchilarda go'zallikka, vatanparvarlikka va milliy iftixorga yo'g'rilgan estetik qadriyatlarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Milliy musiqaning tarbiyaviy kuchi, avvalo, uning tabiiy samimiyligida, hayotiylik va ruhiy ta'sirchanligidadir. Xalq qo'shiqlari, dostonlar, lapar va ashulalar orqali insonning mehr-muhabbat, sadoqat,

mehnatsevarlik, or-nomus, do'stlik va bag'rikenglik kabi fazilatlari kuylanadi. Masalan, "Tanovar", "Gulbahor", "Lazgi", "Dilhiroj" kabi kuylar inson qalbida go'zallikka, harakat va uyg'unlikka intilish hissini uyg'otadi. Ularni tinglash yoki ijro etish jarayonida o'quvchi musiqaning nafaqat ohangiy go'zalligini, balki unda mujassam bo'lgan milliy ruhni, xalqning hayot falsafasini ham his etadi. Shu orqali u estetik qadriyatni nafaqat tushunadi, balki uni his qiladi va o'z dunyoqarashiga singdiradi.

Musika ta'limida milliy musiqadan foydalanish — bu o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash, madaniy merosni qadrlash, tarixiy xotirani saqlash va zamonaviy tafakkur bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Har bir o'quvchi xalq musiqasi orqali o'z ildizlarini anglaydi, millatining badiiy didini o'zida aks ettiradi. Shu sababli o'qituvchi dars jarayonida milliy kuylar va xalq bastakorlarining ijodini chuqur tahlil qilish, ularning mazmunini estetik nuqtayi nazardan izohlashga alohida e'tibor berishi lozim.

Milliy musiqaning yana bir muhim jihati — uning umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unligidir. O'zbek xalq musiqasi insonparvarlik, mehr-muhabbat, tinchlik, tabiat go'zalligini qadrlash kabi g'oyalarni kuylaydi. Shu bois uni o'rganish jarayonida o'quvchi nafaqat milliy g'urur, balki umuminsoniy burch va axloqiy mas'uliyatni ham his qiladi. Maqomlar, xalq dostonlari yoki marosim qo'shiqlari orqali u inson va tabiat, shaxs va jamiyat, o'tgan va kelajak avlodlar o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur anglaydi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, musika ta'limi shaxsda estetik qadriyatlarni shakllantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Musika inson qalbiga bevosita ta'sir etuvchi san'at turi sifatida o'quvchilarda go'zallikni his etish, badiiy fikrlash va ma'naviy uyg'unlikni rivojlantiradi. Musika darslari jarayonida o'quvchilar estetik didni, ijodiy salohiyatni va axloqiy qadriyatlarni egallaydilar. Shu bois musika ta'limi o'quvchining ruhiy dunyosini boyituvchi, ezgulikka yo'naltiruvchi hamda shaxsni estetik barkamollikka yetaklovchi samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Milliy musiqiy meros esa yosh avlodni milliy iftixor, vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalaydi. Xalq qo'shiqlari, maqom san'ati va bastakorlik an'analari o'quvchilarga ma'naviy zavq bag'ishlab, ularni milliy qadriyatlarni qadrlashga undaydi. Shu bilan birga, musika ta'limi umuminsoniy fazilatlarni — mehr, bag'rikenglik, tinchliksevarlik va do'stlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Demak, musika ta'limini estetik qadriyatlar asosida tashkil etish bugungi ta'lim jarayonining dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, shaxsni

ijodkor, ma'naviy boy va go'zallikka oshno inson sifatida kamol toptirishning eng samarali yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaev S. Musiqa ta'limi va shaxs tarbiyasida qadriyatlarning o'rni. — "Tafakkur" jurnali, 2022.
2. G'aybullayev A.A. Milliy musiqa orqali umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish. — In-Academy Journal, 2023.
3. Sharipova D. Estetik tarbiyaning nazariy asoslari. — Toshkent, 2021.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
5. Sodiqova M. O'zbek xalq musiqasi va estetik tarbiya. — Samarqand, 2020.
6. UNESCO. Music Education for Peace and Cultural Understanding. — Paris: UNESCO Publishing, 2021.
7. Dewey J. Art as Experience. — New York: Perigee Books, 2005.
8. Kodály Z. The Selected Writings of Zoltán Kodály. — London: Boosey & Hawkes, 1974.
9. Xudoyberdiyeva N. Musiqa san'atining estetik va tarbiyaviy mohiyati. — Toshkent, 2020.
10. Saidov B. Pedagogik tizimda estetik tarbiyaning o'rni. — "Ta'lim va fan" jurnali, 2022.
11. Tursunova M. Milliy musiqa madaniyati va yoshlar estetik dunyoqarashi. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
12. Shavkatova G. Musiqa ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalar. — "Pedagogik innovatsiyalar" jurnali, 2023.